

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-50>

УДК 316.334.2:314.15(477)

МІГРАЦІЙНІ АСПІРАЦІЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ¹

MIGRATION ASPIRATIONS OF UKRAINE'S YOUTH IN THE WAR CONDITIONS

Іляш Ольга Ігорівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7882-3942>

Бараняк Ігор Євгенович

кандидат економічних наук, науковий співробітник,
Державна установа «Інститут регіональних досліджень
імені М.І. Долішнього
Національної академії наук України»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1467-0262>

Ilyash Olha

National Technical University of Ukraine
«Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

Baranyak Ihor

M.I. Dolishniy Institute of Regional Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine

У статті актуалізовано проблему міграційних втрат в Україні в умовах війни та її залежність від критичної маси міграції молоді. Публікація містить результати досліджень, проведених в рамках проєкту НФДУ «Міграційні втрати молоді: імітаційне моделювання та сценарне прогнозування у контексті збереження людського потенціалу для повоєнної відбудови України». Продемонстровано результати трирівневого соціологічного опитування «Студентська молодь в Україні» проведеного шляхом анкетування молоді в цілях виявлення потенційних міграційних намірів молоді. Обґрунтовано потенційні аспірації міграції молоді в Україні, причини міграції та напрями рееміграції молодих людей для післявоєнної відбудови України. Наголошено на молодіжній міграційній політиці, яка повинна базуватися на імітаційному моделюванні і сценарному прогнозуванні, і повинна стримати міграційні втрати української молоді у критично складних умовах війни.

Ключові слова: міграція, міграційні аспірації, молодь, рееміграція, молодих людей, міграційна політика, війна.

The article discusses the topical problem of migration losses in Ukraine during the war and its dependence on the critical mass of youth migration. The publication contains the results of research conducted within the framework of the NRFU project «Migratory losses of the youth: simulation modeling and scenario forecasting in the context of preserving human potential for the post-war reconstruction of Ukraine». The scientific research substantiates the potential aspirations of youth migration in Ukraine, the reasons for migration and directions of re-emigration of young people for the post-war reconstruction of Ukraine. The results of the three-level sociological survey “The Student Youth in Ukraine” conducted by means of youth questionnaires in order to identify the potential migration intentions of young people are demonstrated. A negative trend towards the growth in the share of the student youth who consider the quality of education in Ukraine to be very low is outlined. Assessments of the migration intentions of the student youth show that the war leads to mass displacement of young people within the country and abroad. The main reasons for the departure of the student youth abroad are identified (the protracted war and the uncertain geo-

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених в рамках проєкту НФДУ «Міграційні втрати молоді: імітаційне моделювання та сценарне прогнозування у контексті збереження людського потенціалу для повоєнної відбудови України» (Реєстраційний номер Проєкту: 2022.01/0074)

political situation of the country, the impossibility of professional self-actualisation in Ukraine, the low level of social protection, the lack of safe and decent working conditions in Ukraine, the desire to get an education abroad due to Ukraine's low-quality education and the high level of mistrust of the authorities). It is substantiated that consideration and understanding of changes in the migration aspirations of the youth in Ukraine can provide insights for further research into youth and migration policy, the development of the labor market and ensuring effective employment of the country's young population. It is determined that an effective policy on youth immigration regulation will preserve the human potential necessary to ensure the post-war reconstruction and plan transformational changes in Ukrainian society. Emphasis is placed on the youth migration policy, which should be based on simulation modeling and scenario forecasting, and should restrain the migration losses of Ukrainian youth in the critical war conditions.

Keywords: migration, migration aspirations, youth, re-emigration, young people, migration policy, war.

Постановка проблеми. Повномасштабне вторгнення росії в Україну стало великим соціальним потрясінням. Війна спричинила вимушену міграцію населення, особливо молоді, збільшила ризики втрати робочої сили на ринку праці, вплинула на емоційний стан, життя і побут, громадську думку, міжособистісні стосунки та громадську діяльність людей. Масштаб змін є безпрецедентним як для України, так і для Європи. Водночас, ці зміни вплинуть на поглиблення демографічної кризи, зменшення ресурсних можливостей для післявоєнної відбудови та швидкого та всебічного відновлення України. Підвищеної уваги в цих умовах потребує молодь, як найпрогресивніша верства населення та одна з груп високих ризиків соціальної ізоляції та бідності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Масштаби наукових досліджень у сфері міграційної політики беззаперечні. Вони включають дослідження державної міграційної політики України з врахуванням впливу загроз національній і соціальній безпеці (О. Сидорчук, О. Панькова [1]), виявленню тенденцій та проблем внутрішніх міграцій в Україні (Д. Мальчикова, Л. Лозова [2]), дослідженню зв'язку вітчизняної міграційної політики із європейською та її відповідності до світових процесів глобалізації (Ю. Махортов, Г. Пономарьова [3], Л. Мосора, В. Оленюк [4]), оцінюванню причин та наслідків виникнення міграційних процесів в умовах війни (В. Токар, З. Гбур [5]). На особливу увагу заслуговують дослідження причин та наслідків міграції молоді, проведені українськими вченими О. Мульська, І. Бараняк [6; 7], Т. Васильців, О. Мульська [8], М. Біль [9], О. Махонюк О., Н. Попадинець [10]. Зважаючи на цілий ряд важливих наукових результатів та постійну зміну напрямків наукових досліджень та розробок, вивчення міграційних аспірацій молоді в умовах війни в Україні є вкрай необхідним і неперервним, адже стрімко зростає потреба створення превентивних заходів стримування міграції

та рееміграції молоді. Дослідження міграційних втрат молоді набувають нових цінностей та потребують моніторингу і вивчення перспектив формування ефективної молодіжної міграційної політики в Україні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема міграційних втрат в Україні в умовах війни все більше залежить від критичної маси міграції молоді. Розгляд та розуміння змін щодо міграційних аспірацій молоді України може дати уявлення для подальших досліджень молодіжної, міграційної політики, розвитку ринку праці і забезпечення ефективної зайнятості молодого населення країни. У той же час, регулювання міграції молоді дозволить зберегти необхідний людський потенціал для забезпечення післявоєнної відбудови українського суспільства та планування трансформаційних змін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Регулювання гострих соціальних проблем та міграційних процесів повинне відбуватися в рамках здійснення державної молодіжної міграційної політики, що здатна зменшити міграційні втрати української молоді і вберегти людський потенціал у критично складних умовах війни. Відтак, метою статті є дослідження потенційних аспірацій міграції молоді в Україні, виявлення причин міграції та обґрунтування напрямів рееміграції молодих людей для післявоєнної відбудови України у рамках проведення тривісного соціологічного опитування «Студентська молодь в Україні». Основна гіпотеза полягає в тому, що ефективна державна політика, основана на результатах імітаційного моделювання і сценарного прогнозування, орієнтована на регулювання гострих соціальних проблем та міграційних процесів, здатна стримати міграційні втрати української молоді і уберегти людський потенціал – ключовий інтелектуальний та кадровий ресурс, необхідний для відбудови України та її регіонів у критично складних умовах війни і її соціально-економічних наслідків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання міграції українців викликало серйозне занепокоєння ще до початку російсько-української війни. Проте, з лютого 2022 року це питання стало ще більш актуальним. Війна загострила серйозну демографічну проблему та невизначеність обсягів втрат молоді, призвела до еміграції за кордон значної кількості молодих українців, особливо освічених жінок дітородного віку. Відтік цієї демографічної групи населення становить серйозну загрозу для відтворення населення України, і, в кінцевому підсумку, може призвести до згубного впливу на національну соціально-економічну систему.

Соціологічне опитування для вивчення цього питання здійснювалися в рамках проекту НФДУ «Міграційні втрати молоді: імітаційне моделювання та сценарне прогнозування у контексті збереження людського потенціалу для повоєнної відбудови України» і проводилося у жовтні – листопаді 2023 року у Житомирській, Закарпатській, Запорізькій, Івано-Франківській, Київській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Херсонській, Хмельницькій, Чернігівській областях та у м. Києві серед респондентів віком 17–22 років у групі «Студентська молодь в Україні». У рамках дослідження було запропоновано три розділи анкетування: (1) соціальний профіль; (2) міграційні наміри молоді та (3) потенційні міграційні наміри молоді.

I. Соціальний профіль. Протягом першого етапу опитування у групі «Студентська

молодь в Україні» було охоплено 89,6% студентів бакалавріату та 10,4% студентів магістратури, що навчалися за спеціальностями «Управління та адміністрування» (15,6%), «Інформаційні технології» (10,7%) та 10,3% технічних спеціальностей. Цікаво, що 57,3% респондентів поєднували навчання та роботу і знаходилися у статусі найманих працівників (27,5%), 16,2% студентської молоді перебували тимчасовими підробітками, працювали в основному на вихідних (4,6%) та були зайняті на сезонних роботах (8,9%) (рис. 1).

Результати оцінювання думок студентської молоді щодо проблем розвитку освітньої політики та політики свідчать про те, що молоді бракує своєчасної професійної орієнтації, а на ринку праці існує дисбаланс між попитом і пропозицією робочої сили. Під час опитування встановлено, що головна проблема на ринку праці – це дисбаланс попиту та пропозиції. Зокрема, найбільша частка респондентів (33%) зазначила, що більшість випускників українських ЗВО після завершення навчання працюють не за фахом. Так, молодь обирає лінгвістичний, економічний, юридичний факультети, тоді як роботодавцям потрібні продавці, IT-фахівці, маркетологи та адміністратори (рис. 2).

Важливо відзначити негативну тенденцію зростання кількості громадян (9%), які вважають, що якість освіти в Україні є дуже низькою. Серед студентської молоді 32,1% респондентів швидше погоджуються, що освіта в Україні – дуже низької якості на противагу 30,9% опитаних, які вважають, що освіта в

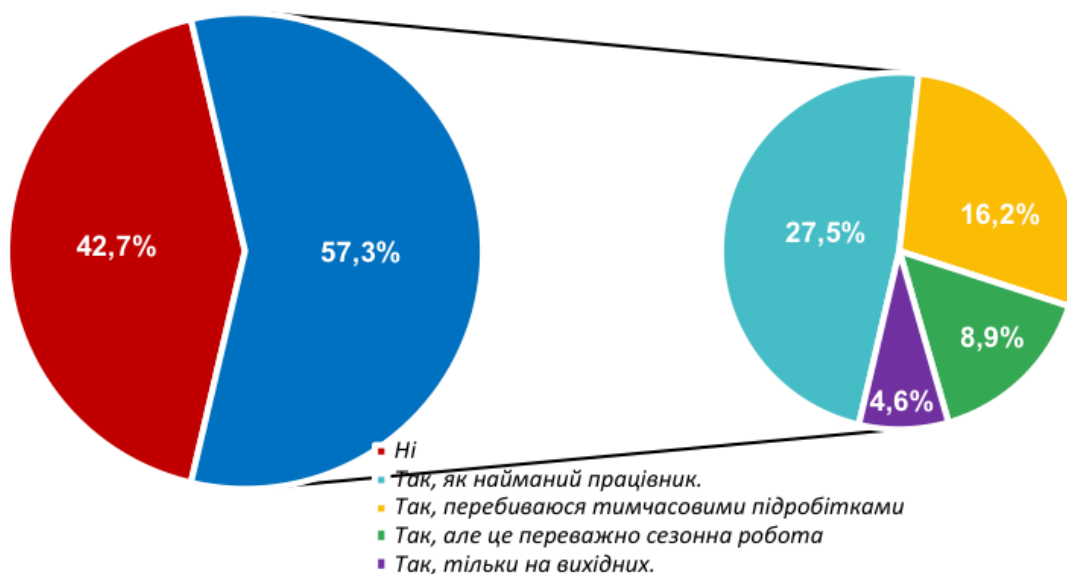

Рис. 1. Оцінювання статусу зайнятості респондентів у процесі навчання

Джерело: складено авторами

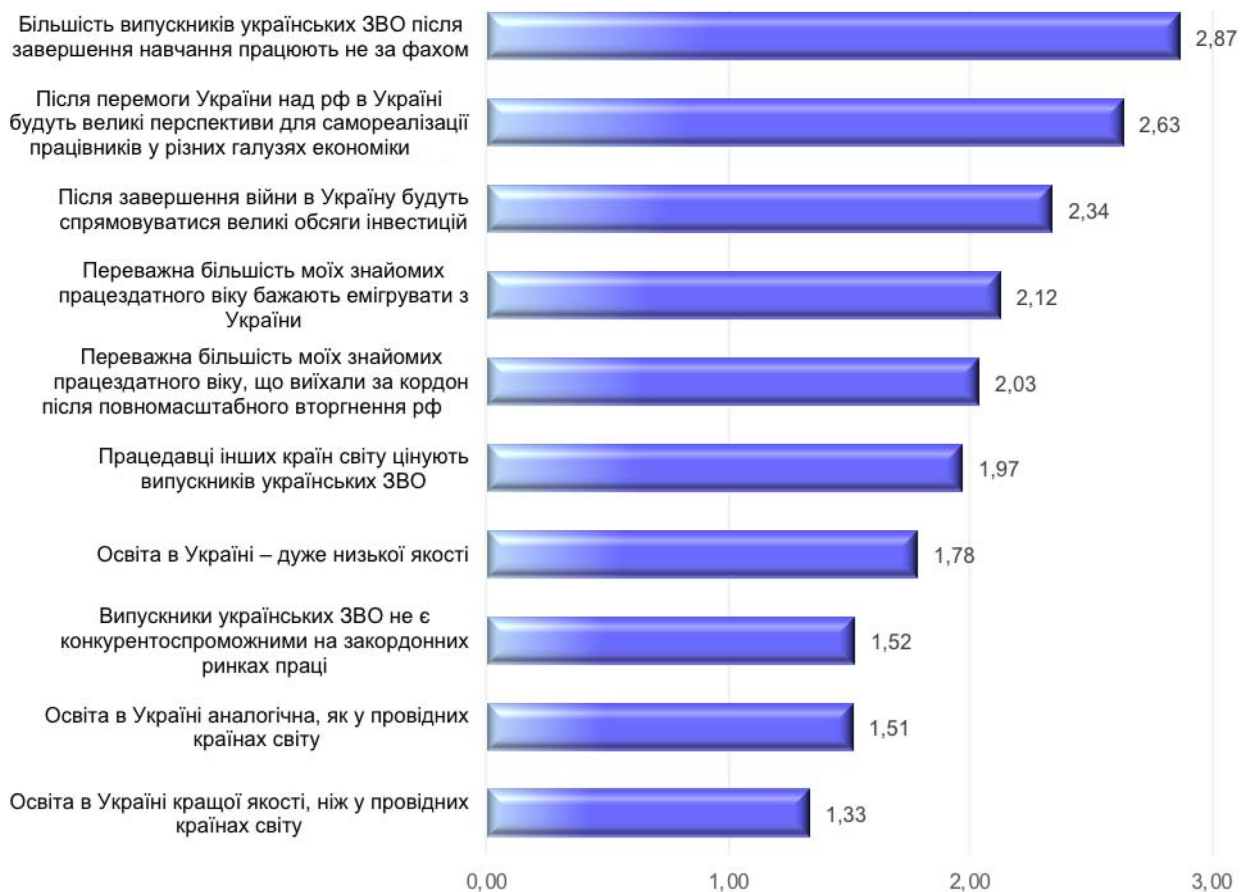

Рис. 2. Оцінювання думок студентської молоді щодо проблем розвитку освітньої політики та політики ринку праці в Україні

Джерело: складено авторами

Україні аналогічна, як у провідних країнах світі, або ще й кращої якості, ніж у провідних країнах світу (23,8%). Насторожує факт, що 23,4% респондентів погоджуються, що переважна більшість знайомих працездатного віку, що виїхали за кордон після повномасштабного вторгнення РФ в Україну (з лютого 2022 р.), не мають наміру повернутися в Україну. При цьому більшість опитаних (31,6%) повністю згодні з тим, що після Перемоги в Україні будуть великі перспективи для самореалізації працівників у різних галузях економіки та в Україну будуть спрямовуватися інвестиції (27,2%).

II. Міграційні наміри молоді. Аналізуючи основні результати дослідження міграційних намірів молоді після завершення навчання (рис. 3), варто зазначити, що співвідношення респондентів, які мають намір працевлаштуватися за спеціальністю в Україні (28,16%), до тих, хто дійсно має намір виїхати і працевлаштуватися за кордоном (10,69%), фактично вдвічі вища. Водночас, 4,01% респондентів після навчання готові переїхати жити і працю-

вати в інший регіон України, більш безпечний для життя під час війни. Таким чином, більшість опитаних молодих людей, які проживають в Україні, бачать світле та обнадійливе майбутнє України.

Разом з тим, 6,26% молодих людей після завершення навчання мають намір виїхати за кордон на постійне проживання та працевлаштуватися на будь-яку роботу за кордоном (6,51%). Серед інших мотивів виїзду за кордон на постійне місце проживання: відсутність подальших перспектив в Україні навіть після завершення війни (11,1%), 9,1% – відчуття небезпеки в Україні та 8,2% – родичі, друзі, знайомі, що перебувають за кордоном (рис. 4).

Дослідження показують, що війна призводить до масового переміщення людей в межах країни та за кордон. 50% людей, які залишили рідне місто, виїхали за кордон. 21% подорожували в інші регіони України. Серед 62,4% молоді, яка планує виїхати за кордон – 8,2% респондентів зазначили, що у них є родичі чи знайомі, які покинули свої домівки

- Працевлаштуватись за спеціальністю в Україні
- Працевлаштуватись не за спеціальністю в Україні
- Здобути другу вищу освіту в Україні
- Працевлаштуватись за спеціальністю за кордоном
- Важко відповісти
- Працевлаштуватись на будь-яку роботу за кордоном
- Виїхати за кордон на постійне проживання
- Продовжити навчання за кордоном
- Переїхати жити і працювати в інший регіон України, більш безпечний для життя під час війни
- Здобути третій освітньо-науковий рівень вищої освіти (навчання в аспірантурі)
- Їздити на тимчасові заробітки в інші регіони України без зміни місця проживання

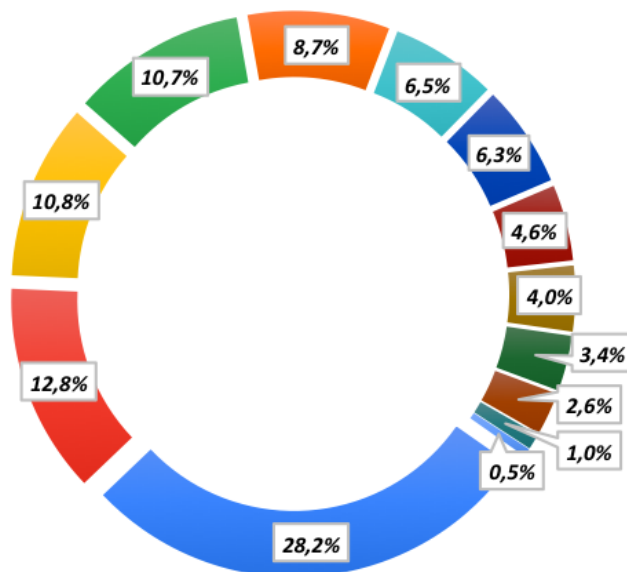

Рис. 3. Оцінювання планових очікувань студентської молоді після завершення навчання
Джерело: складено авторами

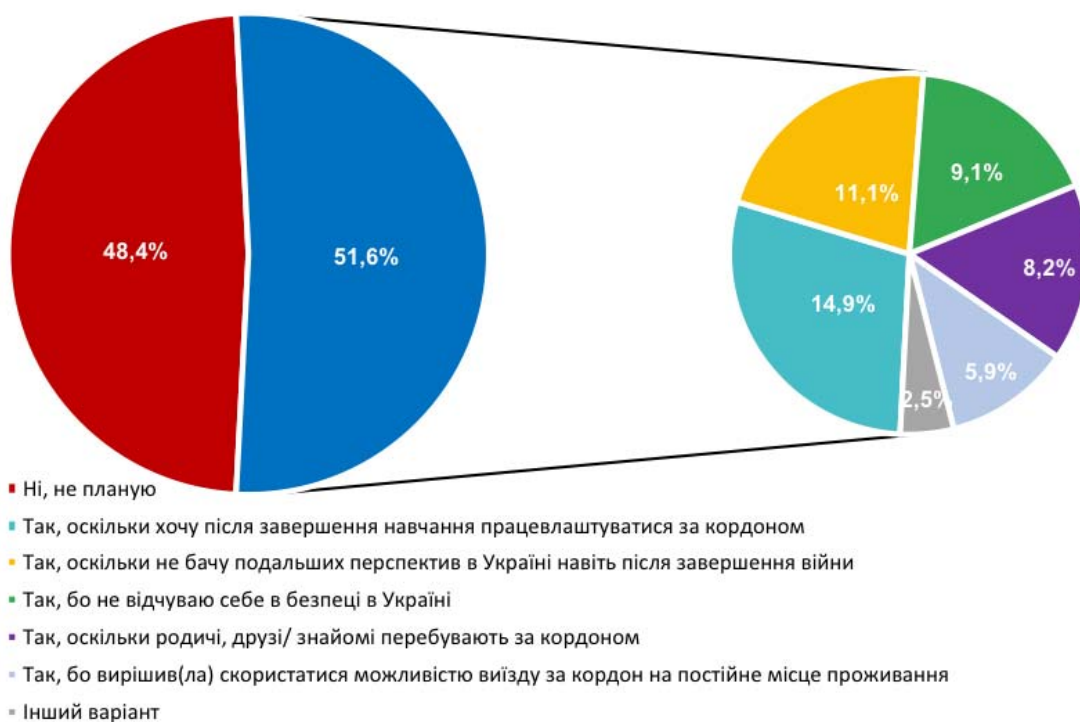

Рис. 4. Оцінювання намірів студентської молоді до виїзду за кордон
Джерело: складено авторами

ЕКОНОМІКА

та переїхали кудись з початку російської агресії. У першу п'ятірку країн, до яких мігрувала б молодь України, увійшли США (12,5%), Польща (8,7%), Канада (8,1%), Німеччина (7,8%), Чехія (6,6%), і Великобританія (5,4%) (рис. 5). Серед мотивів вибору країни респонденти виділили високий рівень життя та гідні умови праці (26,93%), знання місце-

вої мови (15,23%), наявність родичів/друзів/близьких у цій країні (13,16%), прозорість і простота оформлення необхідних документів (6,67%) та ін.

Початок війни спричинив найбільший вплив біженців до Польщі, – це країна, де їх було і залишається найбільше. Серед української молоді, яка сьогодні проживає в Польщі,

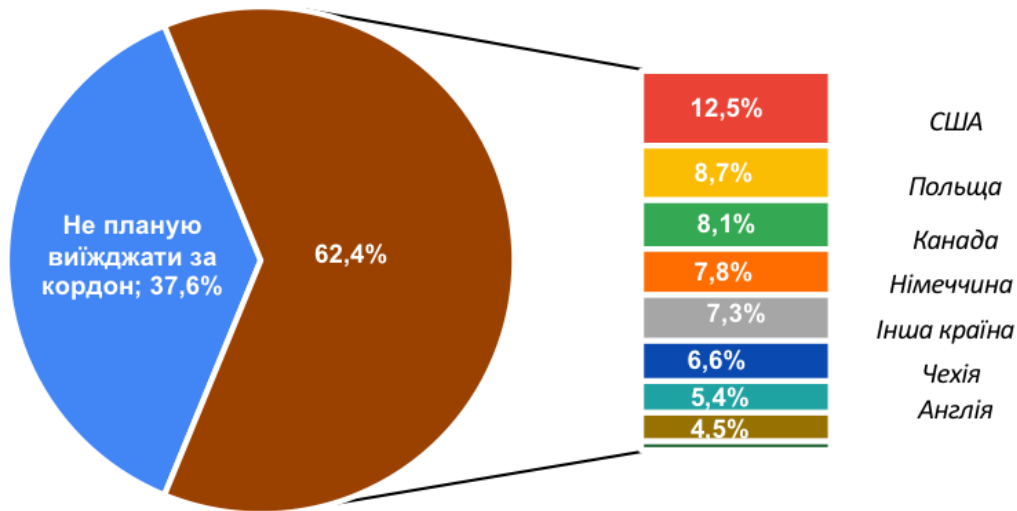

Рис. 5. Оцінювання вибору країни проживання серед респондентів

Джерело: складено авторами

61% осіб віком 16–35 років не були в Україні після переїзду до Польщі, 47% планують повернутися в Україну після війни, 19% – найближчим часом і 11% – через деякий час. 15% молодих людей взагалі не планують повертатися до країни. У той же час, серед молодих людей, які переїхали до Польщі та знайшли нову роботу, 58% працювали на польські компанії, 22% на українські компанії, зареєстровані у Польщі [11].

Серед основних причин виїзду студентської молоді за кордон: довготривала війна та невизначена ситуація геополітичного становища країни (17,6%), неможливість професійної реалізації в Україні (11,5%), низький рівень соціального захисту (11,4%), відсутність безпечних і гідних умов праці в Україні (11,1%). Водночас для значної кількості респондентів, вибір головного стимулу виїзду за кордон обумовлено бажанням здобути освіту за кордоном через неякісну освіту в Україні (10,8%), високим рівнем корупції та недовіри до влади (5,1%) тощо (рис. 6).

Окрім того, студентська молодь України стверджує, що головними факторами, що спонукають їх сьогодні покинути Україну, є низька заробітна плата, високий рівень безробіття, погані економічні умови та поширена бідність населення. Низька заробітна плата також стала основною мотивацією для можливої міграції робочої сили. Так, кожен третій респондент вказує на те, що в Україні не вистачає робочих місць, а також не вистачає стабільності та впевненості у завтрашньому дні, а досягнення кар'єри та умови праці виявилися важливими для молоді. Більше чверті

респондентів готові виїхати за кордон, якщо не буде створено достатньо можливостей.

III. Потенційні міграційні наміри молоді. За період агресії 82% молодих людей, які зараз проживають на підконтрольних Україні територіях зазнали втрат. Ці втрати охоплювали широкий спектр проблем, таких як зменшення доходів, пошкодження житла, погіршення психічного здоров'я та травми, отримані внаслідок військових дій. Окрім того, 19% молодих людей повідомили про відсутність можливостей для самореалізації та працевлаштування, а 40% молоді не мали фінансових можливостей придбати продукти харчування чи задовольнити свої основні потреби. Результати опитування 65% молоді, які проживають в Україні, не бажають переїжджати жити в інше місце. Основними причинами небажання молодих людей змінювати місце проживання є навчання (18,2%), близькість з родиною та друзями (22%), патріотизм (16,4%) та віра у швидке закінчення війни (15%). Серед чинників, які спонукають залишатися студентську молодь в Україні варто виділити мовні бар'єри за кордоном, небажання бути чужим в іншій країні, наявність місця праці тощо (рис. 7).

Дослідження, проведене міграційною платформою EWL виявило нові тенденції міграції українських біженців. Так, більше половини українських біженців (53%) віком до 35 років, які з початку війни проживали в Польщі, емігрували з цієї країни до Німеччини. Згідно з даними Євростату, станом на червень 2023 року в Німеччині було зареєстровано 1,1 млн громадян України, тоді як у Польщі – 975 тис. громадян України. Це означає, що

Рис. 6. Оцінювання чинників, які змусили б студентську молодь особисто виїхати за кордон на постійне місце проживання

Джерело: складено авторами

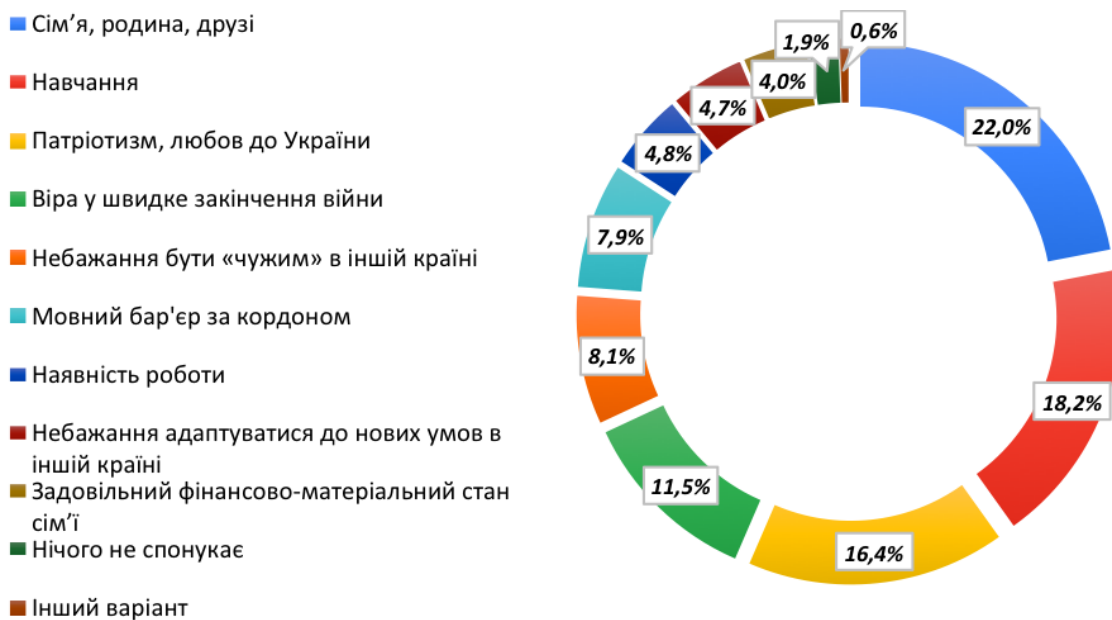

Рис. 7. Оцінювання чинників, які спонукають залишатися студентську молодь в Україні

Джерело: складено авторами

з серпня 2022 року кількість зареєстрованих біженців у Польщі зменшилася на понад 350 тисяч. осіб, тоді як у Німеччині – водночас зросла більш ніж на 410 тис. осіб.

Загалом наявність друзів та знайомих у Німеччині, вищий дохід та соціальні виплати стали основними причинами переїзду української молоді з Польщі до Німеччини.

Лише 2% молодих людей, які іммігрували до Німеччини з Польщі, не мали можливості працювати, що свідчить про високу мобільність, високі компетенції (47% молоді володіє англійською, кожен четвертий респондент (24%) декларує знання німецької мови) та готовність молоді знайти місце праці на закордонних ринках після повномасштабного вторгнення росії в Україну.

Найбільше занепокоєння викликають 10% молодих іммігрантів (25–34 років), які схильні думати, що вони виїхали назавжди. При цьому майже половина респондентів (47%) вагалися з відповіддю, оскільки ще не прийняли остаточного рішення. Їх кількість зросла вдвічі порівняно з попередньою хвилею дослідження (липень 2022 року – 24%). Варто зазначити, що впевненість у перемозі України залишається відносно високою з початку загальної війни. Так, 87% українців

повністю або частково впевнені в здатності України відбити наступ росії [12].

Висновки. Таким чином, процес міграції української молоді та втрата людського потенціалу в Україні відбувається не через невпевненість у майбутньому, а швидше через високу соціальну незахищеність та економічну нестабільність в умовах війни та післявоєнної депресії. Адже, третина (32%) респондентів, які через війну були змушені виїхати за кордон, заявили, що мають намір повернутися в Україну якнайшвидше. Це потребує розробки нової моделі міграційної безпеки в Україні на основі нових підходів до оцінки міграційних втрат молоді, сценаріїв збалансування ринку праці, подолання безробіття, ефективного працевлаштування молоді, розвитку та ефективного використання людського потенціалу як превентивних заходів стримування міграції та рееміграції молоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сидорчук О. Г., Панькова О. В. Міграційна політика України в контексті безпеки та збалансованості економічного і соціального розвитку держави. *Ефективність державного управління*. 2022. № 59. С. 85–95. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.59.2019.178421>
2. Мальчикова Д. С., Лозова Л. В. Сучасні внутрішні міграції в Україні: тенденції, проблеми, шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2017. Вип. 6. С. 63–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2017_6_11
3. Махортов Ю. О., Пономарьова Г. О. Аналіз сучасної міграційної політики країн Європи. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2018. № 1. С. 118–125. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.1.2018.133424>
4. Мосора Л. С., Оленюк В. В. Пріоритети реалізації державної міграційної політики в Україні. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-02>
5. Токар В. М., Гбур З. В. Аналіз показників міграції населення: внутрішня та зовнішня. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: право, публічне управління та адміністрування*. 2023. № 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>
6. Мульська О. П., Бараняк І. Є. Міграційна мобільність молоді Карпатського регіону: пропозиції до вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення регіональної міграційної політики. *Економіка України*. 2021. № 12. С. 71–82.
7. Мульська О. Система моніторингу міграційної мобільності молоді у проекції збереження людського потенціалу: концептуально-методична емпірика. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 3. С. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.38.49>
8. Васильців Т. Г., Мульська О. П. Напрями та інструменти економічного механізму державного регулювання міграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2021. № 2 (82). С. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3>
9. Біль М. Організаційно-економічні інструменти стимулювання рееміграції молоді України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-59>
10. Біль М., Махонюк О., Попадинець Н. Концепція регулювання міграційної мобільності молоді України в умовах війни. *Журнал Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. 2022. № 9(3). С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.44-54>
11. EWL UA. Дослідження «З Польщі до Німеччини. Нові тенденції міграції українських біженців» (2023). URL: <https://ewl.com.ua/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8/>

12. LB UA. Gradus Research. Міграційні настрої українців від перших днів повномасштабного вторгнення. URL: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html

REFERENCES:

1. Sydoruk, O. H., & Pankova, O. V. (2022). Mihratsiina polityka Ukrainy v konteksti bezpeky ta zbalansovanosti ekonomichnoho i sotsialnoho rozvytku derzhavy [Migration policy of Ukraine in the context of security and balanced economic and social development of the state]. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, no. 59, pp. 85–95. DOI: <https://doi.org/10.33990/2070-4011.59.2019.178421>
2. Malchykova, D. S., & Lozova, L. V. (2017). Suchasni vnutrishni mihratsii v Ukraini: tendentsii, problemy, shliakhy vyrishennia [Modern internal migrations in Ukraine: trends, problems, solutions]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, no. 6, pp. 63–68. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ksuhsgs_2017_6_11
3. Makhortov, Yu. O., & Ponomarova, H. O. (2018). Analiz suchasnoi mihratsiinoi polityky krain Yevropy [Analysis of modern migration policy of European countries]. *Mizhnarodni vidnosyny: teoretyko-praktychni aspekty*, no. 1, pp. 118–125. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-745x.1.2018.133424>
4. Mosora, L. S., & Oleniuk, V. V. (2023). Priorytety realizatsii derzhavnoi mihratsiinoi polityky v Ukraini [Priorities of State Migration Policy Implementation in Ukraine]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, no. 8. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-8-02-02>
5. Tokar, V. M., & Hbur, Z. V. (2023). Analiz pokaznykiv mihratsii naselennia: vnutrishnia ta zovnishnia [Analysis of indicators of population migration: internal and external]. *Problemy suchasnykh transformatsii. Serii: pravo, publichne upravlinnia ta administruvannia*, no. 7. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5746-2023-7-02-11>
6. Mul'ska, O. P., & Baraniak, I. Ye. (2021). Mihratsiina mobilnist molodi Karpatskoho rehionu: propozytsii do vdoskonalennia informatsiino-analitychnoho zabezpechennia rehionalnoi mihratsiinoi polityky [Migration mobility of the youth of the Carpathian region: suggestions for improving the information and analytical provision of the regional migration policy]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 12, pp. 71–82.
7. Mul'ska, O. (2022). Systema monitorynhu mihratsiinoi mobilnosti molodi u proektsii zberezhenntia liudskoho potentsialu: kontseptualno-metodychna empiyryka [The system of monitoring the migration mobility of youth in the projection of the preservation of human potential: conceptual and methodological empirics]. *Innovation and Sustainability*, no. 3, pp. 38–49. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.3.38.49>
8. Vasylytsiv, T. H., & Mul'ska, O. P. (2021). Napriamy ta instrumenty ekonomichnoho mekhanizmu derzhavnoho rehuliuвання mihratsiinykh protsesiv v Ukraini [Directions and tools of the economic mechanism of state regulation of migration processes in Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi*, no. 2 (82), pp. 23–29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2021-2-3>
9. Bil, M. (2022). Orhanizatsiino-ekonomichni instrumenty stymuliuвання reemihratsii molodi Ukrainy [Organizational and economic tools for stimulating the re-emigration of the youth of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo*, no. 41. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-59>
10. Bil, M., Makhoniuk, O., & Popadynets, N. (2022). Kontseptsii rehuliuвання mihratsiinoi mobilnosti molodi Ukrainy v umovakh viiny [The concept of regulation of migration mobility of Ukrainian youth in the conditions of war]. *Zhurnal Prykarpatskoho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stefanyka*, no. 9(3), pp. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.15330/jpnu.9.3.44-54>
11. EWL UA. Doslidzhennia «Z Polshchi do Nimechchyny. Novi tendentsii mihratsii ukrainskykh bizhentsiv» (2023) [EWL UA. Study "From Poland to Germany. New trends in the migration of Ukrainian refugees" (2023)]. Available at: <https://ewl.com.ua/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8F-%D0%B7-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%89%D1%96-%D0%B4%D0%BE-%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B5%D1%87%D1%87%D0%B8%D0%BD%D0%B8/>
12. LB UA. Gradus Research. Mihratsiini nastroi ukraintsiv vid pershykh dnev povnomasshtabnoho vtorhnennia. Available at: https://lb.ua/society/2023/02/02/544550_kozhen_tretiy_ukrainets_stav.html